

Технології штучного інтелекту та безпека даних

Освітня програма «Економіка і аналітика», 1 курс · 4 кредити ECTS

Лекція 9. Право і регулювання ШІ: авторське право та відповідальність

Мета лекції: розібрати дві найбільш практично значущі для економіста правові теми, пов'язані зі ШІ, — хто володіє правами на згенерований контент і хто відповідає за наслідки рішень, ухвалених на основі відповіді ШІ, — і поглибити розуміння AI Act за межі рівнів ризику, розглянутих у лекції 8.

Зв'язок з попередніми лекціями: лекція 8 дала перший дотик до регулювання через призму приватності й рівнів ризику AI Act. Ця лекція розширює юридичну картину на авторське право й відповідальність, спираючись на технологічні пояснення з лекцій 2–4.

1. Місток від приватності до ширшого регулювання

- Лекція 8 розглянула приватність особистих даних у діалозі з ШІ й дала перший дотик до AI Act через призму рівнів ризику.
- Ця лекція розширює юридичну картину на два інших критично важливих для економіста питання: хто володіє правами на контент, згенерований ШІ, і хто несе відповідальність, коли рішення, ухвалені на основі відповіді ШІ, завдає шкоди.
- Обидва питання — не суто академічні: вони прямо впливають на бізнес-практику, від публікації маркетингових матеріалів до автоматизованого ухвалення фінансових рішень.

2. Право традиційно відстає від технології

- Пор. метафору з лекції 3: «ми придумали автомобіль, а правила дорожнього руху ще не написані».
- Законодавство про авторське право й цивільну відповідальність формувалося десятиліттями для світу, де творцем чи відповідальною стороною завжди була людина — фізична чи юридична особа.
- Поява інструментів, здатних самостійно генерувати текст, зображення, музику чи код, поставила питання, які класичні правові конструкції не передбачали напряду.

Дидактична примітка: Регулятори й суди в різних країнах відповідають на ці питання неоднаково і часто з запізненням відносно темпів розвитку технології — тому в цій сфері особливо важливо стежити за актуальним станом законодавства, а не покладатися на статичні знання з цієї лекції.

3. Авторське право на згенерований контент: ключове питання

- Класичне авторське право захищає результат творчої діяльності людини — оригінальний твір, що є продуктом людського інтелекту й вибору.
- Питання, яке ставить генеративний ШІ: чи можна вважати твором, що охороняється авторським правом, текст або зображення, які фізично згенерував алгоритм, а не людина?

Це не суто технічне питання — від відповіді залежить, чи може хтось інший вільно копіювати й використовувати такий контент, чи має він захист як власність.

4. Дві протилежні логіки: хто є автором?

Логіка	Аргумент
Оператор = автор	Якщо вся відповідальність за результат лежить на людині, яка поставила задачу ШІ, то саме вона логічно вважається автором — так само, як фотограф є автором фото, зробленого камерою, а не сама камера
ШІ не суб'єкт права → автора немає	Штучний інтелект не визнається окремим суб'єктом права; якщо в творі немає «людського авторства» в потрібному обсязі, твір може взагалі не отримати захисту — і стати суспільним надбанням одразу після створення

5. Практичні підходи різних юрисдикцій (орієнтовно)

- Ситуація суттєво відрізняється між юрисдикціями і продовжує активно змінюватися через судові прецеденти та нові регуляції.
- Загальна тенденція, яку варто розуміти концептуально: що більше творчого внеску й контролю демонструє людина (вибір, редагування, компонування, а не просто одна коротка команда), то вища ймовірність визнання твору об'єктом авторського права з людиною як автором.
- Механічне «натискання кнопки» з мінімальним втручанням людини радше не отримає захисту як оригінальний твір у більшості підходів, що нині обговорюються.

Важливо для курсу: ситуація динамічна й відрізняється по країнах — перед будь-яким комерційно значущим рішенням варто перевіряти актуальну юридичну позицію в конкретній юрисдикції, а не покладатися на загальні тези з цієї лекції.

6. Що це означає практично для роботи з контентом

- Якщо ви використовуєте ШІ для створення звіту, зображення чи іншого матеріалу для комерційного використання, варто розуміти: рівень вашого творчого внеску (докладний, ітеративний промпт з редагуванням проти однієї короткої команди) може впливати на те, чи отримає результат правовий захист.
- **Практична порада:** документуйте свій творчий процес роботи зі ШІ (проміжні варіанти, редагування, компонування кількох елементів) — це може мати значення, якщо питання авторства колись стане предметом спору.
- Якщо ваш конкурент може легально скопіювати матеріал, згенерований ШІ без істотного людського творчого внеску, — це реальний бізнес-ризик, а не абстрактна юридична дискусія.

7. Комерційне використання та умови сервісу (ToS)

- Окремо від питання авторського права за законом існують договірні умови (Terms of Service) конкретного ШІ-сервісу, які регулюють, що саме ви можете робити зі згенерованим контентом.
- Різні провайдери можуть по-різному визначати права на вихідний контент: від повної передачі прав користувачу до обмежень на комерційне використання без окремої ліцензії.

Практичний висновок: перш ніж використовувати згенерований контент у комерційних цілях (публікація, продаж, брендинг), варто перевірити умови використання конкретного сервісу — це договірне питання, окреме від загального законодавства про авторське право.

8. Тренувальні дані: чи законно навчати моделі на захищеному контенті?

- Друга сторона питання авторського права — не результат, а вхідні дані: чи мали провайдери ШІ право використовувати захищені авторським правом тексти, зображення й код для тренування своїх моделей?
- Це предмет активних судових процесів у різних юрисдикціях: правовласники (автори, видавництва, медіакомпанії) оскаржують практику тренування моделей на їхньому контенті без дозволу чи компенсації.
- Пряме нагадування з лекції 2: якісні дані для тренування — дефіцитний ресурс, і саме тому питання їх законного походження стає дедалі гострішим економічним і правовим питанням для індустрії.

Для курсу важливий не деталь конкретних судових справ (вони швидко змінюються), а сам факт: походження навчальних даних моделі — юридично неврегульоване й спірне питання, яке варто розуміти концептуально.

9. Відповідальність за рішення, ухвалені на основі відповіді ШІ

- Друга велика правова тема лекції: хто відповідає, коли рішення, ухвалене з опорою на відповідь ШІ, завдає шкоди — фінансової, репутаційної чи іншої?
- Потенційні відповідальні сторони: розробник базової моделі (провайдер), компанія, що впровадила ШІ-рішення у свій продукт чи процес (розгортач), і кінцевий користувач, який ухвалив рішення на основі відповіді.

Юридична практика в цій сфері все ще формується, але наскрізний принцип (який ми вже бачили технологічно в лекціях 2 і 3) залишається стабільним: **відповідальність за кінцеве рішення здебільшого лягає на людину, яка це рішення ухвалила чи затвердила, а не на інструмент, яким вона скористалась.**

10. Принцип «людина-оператор, ШІ-інструмент» у юридичному вимірі

- Пор. п'ятий висновок лекції 3: «людина — оператор, ШІ — інструмент; відповідальність за результат генерації лежить на тому, хто дав завдання».

- Юридично це означає: посилання на кшталт «так відповів чат-бот» саме по собі не звільняє від відповідальності за наслідки рішення, ухваленого на основі цієї відповіді — ані фізичну особу, ані компанію.
- Це особливо важливо в професійному контексті: якщо аналітик використовує ШІ для підготовки фінансового прогнозу чи юридичного висновку, відповідальність за помилку в кінцевому документі несе аналітик і компанія, яка цей документ підписала, а не постачальник ШІ-сервісу.

11. AI Act детальніше: вимоги до систем високого ризику

- У лекції 8 ми розглянули чотири рівні ризику за AI Act; тепер поглибимось у те, що саме вимагається від систем високого ризику (кредитний скоринг, найм персоналу, критична інфраструктура тощо).

Вимога	Що це означає
Документація й простежуваність	Технічна документація, що описує, як система працює, на яких даних навчена, які має обмеження
Людський нагляд	Система спроектована так, щоб людина могла ефективно контролювати роботу й за потреби втручатися чи скасовувати рішення
Точність, надійність, кібербезпека	Обов'язкові технічні вимоги до якості й стійкості системи
Оцінка відповідності	Формальна процедура оцінки на відповідність вимогам регламенту перед виходом на ринок

Для бізнесу це означає суттєво вищі витрати на розробку й документування таких систем порівняно з системами обмеженого чи мінімального ризику.

12. Договірні аспекти: на що звертати увагу в умовах використання

- Крім самого законодавства, компанії, що впроваджують ШІ, укладають договори з провайдерами — і саме ці договори часто визначають практичні деталі відповідальності й прав.
- На що варто звертати увагу: хто власник вхідних і вихідних даних; чи використовуються дані клієнта для донавчання моделі; які гарантії якості й доступності надає провайдер; хто відповідає за шкоду від помилки моделі (обмеження відповідальності провайдера в договорі).

Це прямо пов'язано з розмежуванням володілець/розпорядник даних з лекції 7: договір із ШІ-провайдером — це, по суті, договір із розпорядником персональних чи комерційних даних компанії.

13. Практичний чек-лист правових питань перед використанням ШІ в бізнесі

- Чи достатній мій творчий внесок, щоб претендувати на авторські права на результат?

- Чи дозволяють умови використання сервісу комерційне застосування згенерованого контенту так, як я планую?
- Хто нестиме відповідальність, якщо рішення, ухвалене на основі відповіді ШІ, виявиться помилковим?
- Чи належить моя система/застосування до категорії високого ризику за AI Act, і чи виконані відповідні вимоги?
- Чи перевіряв я договірні умови з провайдером щодо прав на дані та обмеження відповідальності?

14. Наскрізнi зв'язки з попередніми лекціями

- **Лекція 2 (навчальні дані, RLHF)** — питання законності тренувальних даних прямо продовжує тему.
- **Лекція 3 («людина-оператор, ШІ-інструмент»)** — юридично формалізує ту саму тезу.
- **Лекція 4 (чорна скринька)** — складність пояснити рішення моделі ускладнює і юридичне обґрунтування відповідальності.
- **Лекція 8 (AI Act рівні ризику)** — ця лекція поглиблює вимоги до систем високого ризику.

Місток до наступної лекції: ми розглянули дві великі правові теми — хто володіє правами на створений ШІ контент, і хто відповідає за наслідки рішень, ухвалених на його основі. Обидві зводяться до одного наскрізного принципу курсу: ШІ — інструмент, а відповідальність (і здебільшого права) залишаються за людиною. Наступна лекція звертається до іншого виміру ризику — кібербезпеки, посиленої ШІ: як зловмисники використовують ці самі технології для фішингу, дипфейків і соціальної інженерії, і як від цього захищатися. Це тема лекції 10.

Контрольні питання для самоперевірки студентів

- Поясніть дві протилежні логіки щодо авторства ШІ-згенерованого контенту і аргументи кожної.
- Чому рівень творчого внеску людини може впливати на правовий захист згенерованого контенту?
- Наведіть приклад ситуації, де умови використання (ToS) ШІ-сервісу можуть обмежити комерційне використання результату, навіть якщо законодавство про авторське право це дозволяє.
- Поясніть своїми словами, чому відповідальність за рішення, ухвалене на основі відповіді ШІ, здебільшого лягає на людину, а не на постачальника технології.
- Назвіть три вимоги AI Act до систем високого ризику і поясніть, чому саме вони важливі.
- Складіть свій приклад пункту для чек-листа правових питань, який варто додати перед впровадженням ШІ в конкретній галузі (за вашим вибором).